

פינה יפה בגליל

נחל ראש פינה מציע מסלול נעים ונינוח בין מעיינות, בוסתנים ושרידי מבנים עתיקים ומספר את סיפורה של המושבה היפה. טיול בתוך סיפור

כתבה: אריאלה ארז

ביקור במושבה הישנה ראש פינה אינו מושלם ללא טיול בנחל ראש פינה, המכונה "הוואדי" בפי המקומיים והמהווה חלק בלתי נפרד מסיפורה ההיסטורי של המושבה היפה. הנחל על מעיינותיו הוכרז ב־2007 כשמורת טבע כדי להגן ולשמור על בית גידול לח של מים חיים, שהוא ייחודי ובלעדי במורדות המזרחיים של הר כנען ובכל מזרח הגליל העליון.

שמורת נחל ראש פינה היא שמורה קטנה אך בעלת ערך אקולוגי רב ומגוון בתי גידול. אפיק הנחל יורד בתלילות מהר כנען לעמק החולה על פני מרחק קצר. לאורכו יש מצוקים תלולים והערוץ עצמו בעל שלושה מעיינות השופעים באופן קבוע. כל המעיינות לאורך הערוץ מאוחזים על ידי המועצה המקומית ראש פינה, ומאז אחוזם הגיעו לנחל רק עודפי המים שלא נוצלו. בימים אלה, בשיתוף עם המועצה המקומית ראש פינה, עוברת שמורת נחל ראש פינה תפנית משמחת – מי המעיינות משוחררים לערוץ הנחל באופן חופשי וקבוע, והכניסות לנחל נסגרות באמצעות שערים כדי למנוע מעבר כלי רכב. שחרור המעיינות בזרימה תמידית ומניעת מעבר כלי רכב בנחל יאפשרו את חזרתם של בעלי החיים לשמורה ואת השתקמות הצומח בגדות הנחל ובתוך הערוץ. גם המטיילים יזכו בחוויית טיול מיוחדת במסלול שכולו טבע וניחוחות מן העבר. נחל ראש פינה הקטן, הנחבא בין הסלעים, מציע טיול נעים ונינוח בין מעיינות ולצד מצוקים שחלקם מתרוממים לגובה מרשים של כ־50 מטר. יש בו צמחי בר רבים, בהם כרכום, ציפורנית וחלמונית, וכן בוסתנים – בעיקר של עצי זית, תאנה ושקד.

הנחל מתחיל לזרום בהר כנען באזור צפת,

ואפיקו, באורך 11 קילומטר, עובר סמוך למושבה ראש פינה ונשפך לירדן – כ־1.5 קילומטר מצפון לגשר בנות יעקב. הטיול בנחל עובר בקטע קצר, שאורכו מגיע לארבעה קילומטרים ובו שני מסלולי הליכה: מסלול קווי – מצפת לנחל ראש פינה ולחניון בית הקברות הישן, ומסלול מעגלי – מחניון בית הקברות הישן בראש פינה ובחזרה.

מסלול 1 – בעקבות חלוצי ראש פינה בדרכם מצפת

הגעה: מראש פינה בכביש העולה לצפת (8900). נכנסים ימינה בכניסה לשכונת נווה אורנים (רחוב בת הרים), ממשיכים עם הכביש עד הפנייה הראשונה שמאלה – לכביש המתעקל, וממשיכים עד לנקודה שבה רואים אנטנה גדולה. שם מחנים את הרכב ומתחילים בהליכה. למגיעים ברכב אחד – מומלץ לחנות בחניית בית העלמין של ראש פינה ולקחת מונית לתחילת המסלול. למגיעים בכמה כלי רכב – מומלץ להשאיר רכב אחד או שניים בחניית בית העלמין בראש פינה ולנסוע עם יתר כלי הרכב כמפורט לעיל.

אופי המסלול: מסלול קווי באורך של כארבעה קילומטרים – כשלוש שעות הליכה בנוף סלעי. דרגת קושי – בינונית עד קשה, מתאים למשפחות עם ילדים מגיל 10. הדרך היורדת תלולה (בקטעים מסוימים) ועלולה להיות קשה לעתים. הכניסה ללא תשלום.

תחילת המסלול: מהנקודה שבה חנינו (ליד האנטנה) מתחילים בהליכה בדרך עפר רחבה המגיעה עד למעבר בקר (פסי מתכת למניעת כניסת פרות), שם פונים ימינה (מזרחה) לשביל בסימון שחור שמספרו 2270 המוביל עד מהרה (כ־500 מטר) לאפיקו של נחל ראש פינה שהוא נחל אכזב באזור זה. מנקודה זו יש תצפית

כרמי זיתים בנחל ראש פינה צילום: דודו פרו

טיול בטוח

טיול בתוך שמורת טבע מחייב שמירה על כמה כללי בטיחות: הקפידו לקרוא ולקיים את הנחיות השילוט המוצב בשטח - בכניסה לשמורות ובתחילת המסלול. הקפידו לסיים את הטיול הרגלי לפני רדת החשכה. ההליכה בשעות החשכה מסוכנת ואסורה בהחלט! ההליכה ברגל מותרת בשבילים המסומנים בלבד. על המטיילים לשאת איתם כשלושה ליטר מים לאדם, להקפיד על לבוש מתאים, לנעול נעלי הליכה ולהגן על הראש מפני השמש באמצעות כיסוי ראש. מומלץ להצטייד במפת סימון שבילים 1:50,000 גליל עליון.
לפרטים ולהזמנת הדרכה: 04-6923112

יפהייה על המושבה ראש פינה ועל האזור כולו. ההליכה היא באזור פתוח עם נוף טרשי. אפשר להבחין בשרידי דרך הבנויה מאבנים - זוהי הדרך המנדטורית שחיברה בין צפת לראש פינה ולעמק החולה. בדרך זו עברו בשנת 1878 אליעזר רוקח וקומץ משפחות יהודיות מ"אגודת עובדי האדמה" בצפת, שהחליטו לצאת מהיישוב העירוני היהודי והמוגן - צפת עיר הקודש, להתיישב בין הערבים בכפר ג'עוני ולהפוך לחקלאים. לימים ייקרא מקום מושבם גיא אוני. היה זה ניסיון של בני היישוב הישן מצפת ליצור מהפכה התיישבותית, חברתית ותרבותית. מאוחר יותר, לאחר שכשל ניסיון ההתיישבות של בני צפת, הגיע גרעין של עולי רומניה, מעולי העלייה הראשונה, והם שקראו ליישוב ראש פינה. בדרך הזאת, כך מספרים, גם נפגשו והכירו ראובן וחיה פייקוביץ', הוריו של יגאל אלון. שנים לאחר מכן, במלחמת העצמאות, עלה יגאל אלון בדיוק באותה דרך עם לוחמי הפלמ"ח ב"מבצע יפתח", כדי להחיש עזרה למגני צפת הנצורה.

במהלך הירידה נישא עינינו אל על לצפות בציפורים ואולי יזדמן לנו לראות את הבז האדום, הקטן מבין דורסי ישראל, הנמצא על סף הכחדה עולמית. בישראל מקננים בזים אדומים במקוטע בין טרשי צפת ורמת כורזים

והם משחרים למזון בשטחים הפתוחים של הנחל ובסביבתו. אם ממש יתמזל מזלנו, נצליח לראות צבאים חולפים, החיים לצד שפני סלע, דרבנים, תנים ושועלים, שזהו אזור מחייתם. כאמור, כאשר מגיעים למעבר הבקר השביל מתפצל - לסימון ירוק ושחור. ממשיכים עם הסימון השחור, עוברים את מעבר הבקר ומגיעים למעיין הראשון - המעיין העליון מבין שלושה בנחל ראש פינה, הלוא הוא עין גיא אוני (המעיין סגור במבנה אבן ואי אפשר להגיע למימיו). שמו בערבית הוא "עין אבו־חליל", על שמו של אברהם אבינו, שעליו סיפרו כי שתה ממי המעיין בדרכו מארם נהריים ובשל כך אף מייחסים למעיין סגולות שונות. מומלץ לנצל את המקום למנוחה קלה. ממשיכים בשביל ויורדים בערוץ למעיין השני - עין פינה. מעיין זה נובע ברום של 600 מטר. שמו הערבי "עין מחמוד אבו־יוסף", על שמו של בעל האדמה שחי בעבר בקרבת המעיין. התושבים הערבים שהתגוררו במערות שסביב המעיין סיפרו אגדות על צבועים שהיו מהפנטים את הבא לשתות ממי המעיין ומושכים אותו אחריהם למערתם. לשמחתנו, וגם לצערנו, אין חשש כזה היום, שכן נדיר מאוד לפגוש צבועים בנחל בשל היותם בסכנת הכחדה.

את ההליכה בקטע זה, לאורך הזרימה בערוץ, מלווים קול פכפוך המים וצמחיית נחלים מגוונת, כגון שיחי פטל, גרגיר נחלים, נענע משובלת, ברוניקת מים, כרפס ביצות ועוד. מעין פינה ממשיכים במורד הנחל. אפשר לראות בגדה הצפונית של הנחל את שרידי הכפר הערבי ג'עוני ולצדו עצי פרי רבים, בהם זית, גפן, שקד, תאנה, רימון וחרוב. זהו אזור הבוסתנים העתיקים של הכפר. ג'עוני היה כפר של פלחים ומובילי פרדות, שתושביו חיו בשלום עם שכניהם היהודים מראש פינה ומצפת ואף מספרים שחלקם דיברו יידיש. במורד הנחל נפגוש במעיין השלישי - עין כדן, הנקרא כך על שם פרח הכדן הענוג, הפורח בנחל בחודשים פברואר-אפריל. המעיין נמצא בתוך מבנה בעל עשר צלעות וכיפת בטון, שהעניקה למעיין את שמו הערבי - "עין אל־קובה". ממשיכים עוד קצת ויוצאים מתחום השמורה אל הבתים הראשונים של המושבה ראש פינה ומשם לרחבת החניה, שבה השארנו את הרכב.

מסלול 2 - סיבוב בוואדי

הגעה: מחנים את הרכב בחניון בית העלמין של ראש פינה ומשם מתחילים בהליכה.
אופי המסלול: מסלול מעגלי המתחיל ונגמר בחניית בית העלמין בראש פינה, אורכו כשלושה קילומטרים, כשעתיים הליכה, דרגת קושי קלה־בינונית, מתאים למשפחות עם ילדים מגיל שש, הכניסה ללא תשלום.
תחילת המסלול: מחניון בית הקברות מתקדמים מערבה לכיוון שער הכניסה לשמורת נחל ראש פינה ומתחילים בהליכה בשביל שחור העובר בתוך הנחל. המגמה הכללית היא הליכה נינוחה במעלה הנחל שעוברת בשלושת המעיינות (פירוט לעיל) ומגיעה עד למעבר הבקר. בנקודה זו השביל מתפצל לשני שבילים - ירוק ושחור (הסימון על גבי אבן גדולה). הסימון השחור ממשיך במעלה הנחל - מערבה, והשביל הירוק פונה ימינה - צפונה, בצורת פרסה, לדרך עפר ברורה הנמשכת אל מעל ערוץ הנחל. נפנה עם הסימון הירוק ונלך על הדרך שתוביל אותנו חזרה למושבה. בעת ההליכה אפשר להבחין בשרידים של דרך עתיקה, סלולה באבן, שחיברה בין צפת לראש פינה. על אבנים אלה הילכו ורכבו פעמים רבות פאניה

זרימה חורפית בנחל ראש פינה צילום: אריאלה ארז

ויחיאל סילס, דמויות מן הספר "גיא אוני" של שולמית לפיד.

ההליכה בשביל הירוק (בדרך עפר) נעימה ומלווה בתצפיות מרהיבות אל העמק ואל הערוץ שהולך ומתעמק מתחתנו. לפנים, מרחוק, נפרשים חלקו הדרומי של עמק החולה ורמת כורזים הבזלתית מעליו. אפשר לזהות את מושב אליפלט והכפר טובא אל זנגריה, שמחצית מתושביו בדואים ומחצית ממוצא פלאחי. במהלך ההליכה נגלים גם בתי ראש פינה וכביש 90.

הדרך מתעקלת שמאלה ואנו נרד לכיוון מזרח אל עבר מעבר בקר. נעבור אותו ונגלה משמאל בור מים עתיק ושרידים מועטים מהכפר ג'עוני. נמשיך ישר אל מבנה אבן בזלת יפהפה הקרוי "הבית האמריקאי" על שם האפנדי שהיה בעליו וחי באמריקה. מבית הבזלת ממשיכים עוד כמה צעדים ורואים את המצפור היפה המשקיף על העמק ונקרא "מצפה נמרוד", על שם נמרוד שגב, בן ראש פינה שנפל במלחמת לבנון השנייה. נמשיך להלך בין בתי המושבה ראש פינה, בדרכנו חזרה אל החניון שבו השארנו את הרכב.

הכותבת היא מנהלת מרכז חינוך והסברה גליל עליון, רשות הטבע והגנים